

343.137

343.988

KONCEPT TUŽILAČKE ISTRAGE I RESTORATIVNA PRAVDA

MSc Zlatana Lečić*

Apstrakt:

Koncept restorativne pravde nastao je kao odgovor na tradicionalni retributivni krivičnopravni sistem, koji akcenat stavlja na krivično delo i učinioca. Ovaj koncept se razvio tokom 70-tih i 80-tih godina XX veka sa aktuelizacijom kritika retributivnog krivičnopravnog sistema koji nije pokazao efikasnost u smanjenju stope kriminaliteta i pružanju zaštite žrtvama krivičnog dela. U takvim okolnostima ideja resocijalizacije i restoracije nastala je kao odgovor na neuspeh retributivnog sistema kao oblika reagovanja na kriminalitet.

Ključne reči: restorativna pravda, kriminalitet, krivično delo.

POJAM RESTORATIVNE PRAVDE

Pojam „restorativna pravda“ je prvi put upotrebio Albert Eglash 1977 godine, praveći razliku između tri vrste krivičnopravnih sistema koji mogu biti zasnovani na principima retributivne pravde, distributivne pravde i restorativne pravde (Delibašić, 2015: 139). Razvoj koncepta restorativne pravde je nastao iz potrebe za aktivnijom ulogom žrtve u krivičnom postupku kao i iz potrebe za humanijim postupanjem prema izvršiocu krivičnog dela, te davanjem prilike žrtvi krivičnog dela, ali i društvenoj zajednici da aktivno učestvuju u procesu rehabilitacije izvršioca krivičnog dela.

U osnovi svakog sporenja nalazi se sukob, konflikt (Knežević & Pavić, 2009: 190). Kada konfliktna situacija sadrži elemente nekog od krivičnih dela predviđenih krivičnopravnim odredbama zakona, tada je neophodna intervencija države, odnosno društvene zajednice u širem smislu radi prevencije i sankcionisanja društveno neprihvatljivih oblika ponašanja.

U zavisnosti od reakcije na konfliktnu situaciju, konflikt može biti funkcionalan ili disfunkcionalan. U literaturi preovladava stav da skoro svaki konflikt ima potencijal da bude funkcionalan, a to znači da njegove posledice mogu biti pozitivne i voditi konstruktivnim promenama u odnosima između pojedinaca i grupa (Lečić, 2011: 3).

* Viši tužilački saradnik u Drugom osnovnom javnom tužilaštvu u Beogradu, Beograd, zlatana.lecic@gmail.com.

Savremeni koncept restorativne pravde je pravno-sociološki koncept koji teži ka ograničavanju uloge države i daje prednost neformalnijim oblicima rešavanja konflikta. Ovakav pristup, iz perspektive primene kaznenih normi, podrazumeva integraciju svih zainteresovanih strana u rešavanju problema koji je nastao kao posledica izvršenja krivičnog dela i podrazumeva usaglašavanje interesa, primereniju distribuciju pravde, te minimalizuje stigmatizaciju i primenu prinude.

Razvijajući se do danas, koncept restorativne pravde našao je svoju primenu u skoro svim granama prava i egzistira u različitim pojavnim oblicima i modelitetima kao što su: savetovališta za brak i porodicu, paneli na kojima se žrtva obraća učiniocu, društvenokoristan rad i rad u javnom interesu, organizovane grupe podrške žrtvama krivičnih dela ili grupe koje pružaju podršku izvršiocima krivičnih dela, posredovanje između žrtve i učinioca, medijacija, veštačenja i evaluacije slučaja i sl.

Alternativni metodi rešavanja sporova koji su izvorno nastali izvan sudskog sistema, počeli su vremenom da se primenjuju i u okviru sudskog sistema. Komperativna istraživanja su pokazala da je poslednjih godina primena alternativnih metoda rešavanja sporova favorizovana i da u mnogim zemljama ovi metodi doživljavaju ekspanziju. Njihova primena dala je dobre rezultate i doprinela efikasnijem rešavanju sporova i ostvarivanju prava na pristup pravosuđu, rasteretila je sudove i smanjila troškove. Alternativni načini rešavanja sporova u okviru državnih pravosudnih sistema ne znače gubitak legitimnosti pravosudnih ustanova, već njihovu demokratsku obnovu i afirmaciju kroz rešavanje sporova mirnim putem (Milutinović, 2/2005).

Restorativna pravda ne znači nužno zamenu za postojeći krivično pravni sistem, niti je nužno alternativa kazni zatvora, niti isključuje retributivni sistem reagovanja na kriminalitet, već može da predstavlja i njegov sastavni deo. Ovaj pojam u krivičnopravnom kontekstu podrazumeva skup postupaka ili mera koji vode popravljanju štete nastale krivičnim delom i odnosa narušenih krivičnim delom, i nije nužno u suprotnosti sa tradicionalnim, retributivnim načinom reagovanja na kriminalitet, već može da predstavlja i oblik skretanja krivične procedure, odnosno da bude njen sastavni deo (Čopić, 2007: 30,31).

Ovako shvaćen restorativni proces podrazumeva aktivnu ulogu izvršioca krivičnog dela, žrtve krivičnog dela i društva u celini, i ima za cilj uspostavljanje ravnoteže između potreba i interesa svih zainteresovanih strana. Restorativni proces podrazumeva, pre svega, prihvatanje odgovornosti učinioca za izvršeno krivično delo, kao i za štetu, odnosno povredu koju je naneo žrtvi izvršenjem krivičnog dela, a zatim i popravlanje nanete štete uz aktivno učešće zajednice radi pronalaženja adekvatnog rešenja koje ima za cilj uspostavljanje narušenih odnosa. U širem smislu ovaj koncept podrazumeva i preventivno uticanje na izvršioca krivičnog dela kako isti ubuduće ne bi više vršio krivična dela. Ovakvo shvaćen koncept restorativne pravde determiniše i njene osnovne principe, a to su: princip prihvatanja odgovornosti zbog izvršenja krivičnog dela, princip popravljanja štete

koja je nastala krivičnim delom, princip učešća društva i princip prevencije i reintegracije.

Kada se govori o posledici krivičnog dela u smislu restorativnog koncepta, ne govori se o posledici krivičnog dela kao elementu bića krivičnog dela, već o drugoj vrsti posledice koja nastaje u odnosu na zaštitni objekt krivičnog dela. Iz navedenih razloga možemo govoriti o popravljanju štete kao otklanjanju štetnih posledica krivičnog dela ili o naknadi pričinjene štete. Faktičko je pitanje u pojedinačnim slučajevima na koji način se može otkloniti posledica krivičnog dela, odnosno na koji način se može popraviti šteta. Tako, ako se radi o krivičnim delima protiv časti i ugleda za koje se krivično gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, okrivljeni se može izviniti za nanete uvrede javno, preko sredstava informisanja, i time ublažiti posledice nastale na polju narušavanja časti i ugleda kod oštećenog. Sa druge strane, naknada štete u građanskopravnom smislu podrazumeva pre svega naknadu materijalne štete nastale povredom određenog prava oštećenog lica, ali i povredom života i zdravlja. Ovde se radi o stvarnoj materijalnoj šteti koja se može imovinski opredeliti i izraziti u novcu (Nikolić, 2009: 113,114).

Popravljanje štete, kao element koncepta restorativne pravde, nužno pretpostavlja prihvatanje odgovornosti izvršioca krivičnog dela za učinjeno krivično delo kao i prihvatanje obaveze učinioca da pričinjenu štetu otkloni. Prihvatanje odgovornosti podrazumeva svest o posledicama koje su nastale zbog izvršenja krivičnog dela, kao i prihvatanje odgovornosti u cilju popravljanja štete koja je naneta izvršenjem krivičnog dela. U tom smislu koncept restorativne pravde karakteriše to što se odgovornost ne utvrđuje, već je učinilac prihvata (Ćopić, 2007: 32).

U restorativnom pristupu pravdi, svoje interese zastupaju osobe koje trpe posledice krivičnog dela. Odgovornost za prevazilaženje posledica krivičnog dela se vraća samim akterima. Restorativna pravda zahteva potpuno učešće i saglasnost svih onih koji su na bilo koji način bili pogođeni izvršenjem krivičnog dela – žrtve, prestupnika, njihovih porodica i prijatelja, kao i osoba iz društvene zajednice (Kostić, 2007: 6).

Krivična zakonodavstva većine demokratskih zemalja definitivno su napravila diskontinuitet sa tradicionalnim retributivnim sistemom i odnosom prema kriminalitetu, koji je bio utemeljen na shvatanju da jedino zatvor može resocijalizovati učinioca krivičnog dela (Delibašić, 2015: 139). Rana shvatanja o ulozi restorativne pravde su uticala na njeno pozicioniranje kao alternativni tradicionalnoj krivičnopravnoj reakciji na kriminalitet (Vasiljević Prodanović, 2010: 57). Naše zakonodavstvo, kao i većina savremenih zakonodavstava, sadrži elemente i retributivnog i restorativnog pristupa.

Reforme krivičnog zakonodavstva Srbije koje su usledile nakon 2000te godine, odvijale su se u pravcu intenzivnijeg uvođenja elemenata restorativne pravde u krivičnopravni sistem. Kao deo kontinentalnopravnog sistema, u krivičnopravnoj oblasti, naš krivičnopravni sistem bio je pretežno zasnovan na mešovitom krivičnom postupku koji podrazumeva i akuzatorske i inkvizicione

elemente. Usvajanjem savremenih tokova i tendencija u evropskom pravu, naš krivičnopravni sistem se sve više okretao adverzijalnom sistemu koji akcent stavlja na uloge tužioca i okrivljenog u krivičnom postupku, dodeljujući sudiji ulogu arbitra čija je dužnosti da izvrši ocenu izvedenih dokaza, i da u skladu sa dokazima predloženim od strane učesnika u postupku donese sudsku odluku (Nikolić, 2009: 13).

Zakonik o krivičnom postupku iz 2011. godine uređuje srpski krivični postupak pretežno na adverzijalan način, ali uz istovremeno razvijanje i jačanje nekih tipično inkvizitorskih elemenata (Dugošević, 2015: 18). Nova procesna rešenja koja su sadržana u novom Zakoniku o krivičnom postupku ogledaju se pre svega u uspostavljanju tužilačkog koncepta istrage koji podrazumeva proširenje procesnih ovlašćenje tužioca u krivičnom postupku. Nova zakonska rešenja daju široka ovlašćenja tužiocu tokom predistražnog i istražnog postupka, koja se pre svega ogledaju u mogućnosti primene nekog od alternativnih načina okončanja postupka koje predviđa novi Zakonik o krivičnom postupku. Elementi restorativnog karaktera najuočljiviji su kod instituta odloženog krivičnog gonjenja (princip oportuniteta) i kod instituta sporazuma o priznanju krivičnog dela.

ODLAGANJE KRIVIČNOG GONJENJA

Odredbom člana 283. Zakonika o krivičnom postupku predviđeno je da javni tužilac može odložiti krivično gonjenje za krivična dela za koja je predviđena novčana kazna ili kazna zatvora do pet godina, ukoliko osumnjičeni prihvati jednu ili više od taksativno nabrojanih obaveza. Uz ispunjenje ostalih uslova, naredbom kojom se odlaže krivično gonjenje, osumnjičenom može biti naložena neka od sledećih obaveza:

1. Da otkloni štetnu posledicu nastalu izvršenjem krivičnog dela ili da naknadi pričinjenu štetu;
2. Da na račun propisan za uplatu javnih prihoda uplati određeni novčani iznos, koji se koristi za humanitarne ili druge javne svrhe;
3. Da obavi određeni društvenokorisni ili humanitarni rad;
4. Da ispuni dospele obaveze izdržavanja;
5. Da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga;
6. Da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja;
7. Da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno da poštuje ograničenje utvrđeno pravnosnažnom sudskom odlukom.

Istom naredbom javni tužilac će odrediti rok u kojem osumnjičeni mora da izvrši preuzete obaveze, s tim da rok ne može biti duži od godinu dana.

Novim Zakonikom o krivičnom postupku primena instituta odloženog krivičnog gonjenja – oportuniteta neopravdano je ograničena isključivo na predistražnu fazu postupka.

Karakter navedenih obaveza u izvesnoj meri ima sličnosti i sa nekim krivičnim sankcijama te se ovom ustanovom, u izvesnom smislu može ostvariti i svrha krivičnog sankcionisanja, uz izostavljanje kažnjavanja u formalnom smislu kao i uobičajenih štetnih posledica izvršenja kazne.

Pravo tužioca da primeni institut odlaganja krivičnog gonjenja je fakultativnog karaktera, a ne obligatornog, s obzirom da je izraženo pojmom „može“ i podrazumeva procenu javnog tužioca u svakom konkretnom slučaju o ispunjenu preduslova za primenu navedenog instituta, a što podrazumeva i interakciju sa osumnjičenim i oštećenim radi procene celishodnosti primene navedenog instituta.

Imajući u vidu prirodu navedenih obaveza bilo bi svrsishodno da se osumnjičeni prvenstveno obavezuje na otklanjanje štetne posledice, odnosno na naknadu pričinjene štete, dok bi ostale obaveze mogle biti primarno ili dodatno uspostavljene u zavisnosti od svakog konkretnog slučaja (Ilić i dr, 2013: 604; Dugošević, 2015: 147).

U literaturi dominira mišljenje da institut odloženog krivičnog gonjenja sadrži elemente restorativnog karaktera samo u slučaju kada se osumnjičenom nalaže izvršenje neke od prve tri navedene obaveze, a da u preostalim slučajevima ovaj institut može da se posmatra kao diverziona mera, koja je u potpunosti okrenuta učiniocu krivičnog dela. Međutim, mišljenje je autora da se preostalim obavezama, predviđenim odredbom člana 283. Zakonika o krivičnom postupku, neopravdano oduzimaju ili umanjuju elementi restorativnog karaktera. Uzimajući kao nesporno da otklanjanje štetne posledice nastale izvršenjem krivičnog dela, naknada pričinjene štete, uplata određenog novčanog iznosa u korist humanitarne organizacije, fonda ili javne ustanove, i obavljanje određenog društvenokorisnog i humanitarnog rada, predstavljaju obaveze restorativnog karaktera, autor ovde ukazuje na elemente restorativnog karaktera koje su sadržane u preostale četiri obaveze predviđene članom 283. Zakonika o krivičnom postupku.

Obaveza predviđena tačkom 4. navedenog člana je obaveza koja se može predvideti jedino kod krivičnog dela Nedavanje izdržavanja iz čl. 195 Krivičnog zakonika. Ova mera ima za cilj da otkloni protivpravno stanje u kome se nalazi član porodice u odnosu na kog je ova obaveza ustanovljena odlukom suda. Otklanjanjem protivpravnog stanja ispunjenjem dospelih, a neisplaćenih obaveza izdržavanja, otklanja se štetna posledica koja je nastupila izvršenjem krivičnog dela, što dalje vodi uspostavljanju narušenih odnosa između učinioca krivičnog dela i oštećenog lica, iz kojih razloga se može zaključiti da ova obaveza suštinski sadrži sve elemente koje podrazumeva koncept restorativne pravde. Na ovaj način lice koje je oštećeno krivičnim delom ponovo uspostavlja kontrolu u odnosu u kom se nalazi sa izvršiocom krivičnog dela, dok sa druge strane, izvršilac krivičnog dela prihvata odgovornost zbog izvršenja krivičnog dela i prihvata ispunjenje obaveze, koje mu sada omogućava da uspostavi takav odnos sa oštećenim licem koji bi postojao da do izvršenja krivičnog dela nije ni došlo. Slično važi i za obavezu predviđenu tačkom 7. člana 283. Zakonika o krivičnom postupku, koja podrazumeva izvršenje

obaveze, odnosno poštovanje ograničenja ustanovljenog pravnosnažnom sudskom odlukom.

Obaveze predviđene tačkom 5. i tačkom 6. istog člana su obaveze pretežno medicinskog karaktera i podrazumevaju otklanjanje takvih društveno neprihvatljivih oblika ponašanja koja, kao krajnju posledicu imaju izvršenje krivičnog dela. Ovim merama se osporava restorativni karakter s obzirom da su iste tako formulisane da na prvi pogled deluju kao diverziona mere čiji je cilj uticanje na učinioca krivičnog dela i koje su u potpunosti okrenute učiniocu. Navedene mere se u praksi često primenjuju kod krivičnih dela sa elementima nasilja, u situacijama kada okolnosti pod kojima je izvršeno krivično delo opravdavaju primenu instituta odloženog krivičnog gonjenja, kao što je to slučaj sa krivičnim delima Nasilničko ponašanje iz čl. 344. Krivičnog zakonika, Ugrožavanje sigurnosti iz čl. 138. Krivičnog zakonika, Nasilje u porodici iz čl. 194. Krivičnog zakonika i sl, uz napomenu autora da je primena ovog instituta kod krivičnog dela Nasilje u porodici izuzetno retka. Praksa je pokazala da, u navedenim slučajevima, često su izvršilac krivičnog dela i žrtva krivičnog dela bile u bliskim odnosima pre izvršenja krivičnog dela, do čijeg je izvršenja došlo zbog usvajanja nekog od navedenih društveno neprihvatljivih oblika ponašanja. Iz navedenih razloga, često je intencija lica koje je oštećeno krivičnim delom upravo podvrgavanje osumnjičenog lica nekom od navedenih oblika lečenja, a kako bi osumnjičeni prihvatio društvene norme i otklonio štetan obrazac ponašanja.

Uspešnost primene navedenih mera može da dovede do potpunog izmirenja izvršioca krivičnog dela i žrtve, do uspostavljanja i obnavljanja narušenih odnosa. Ovakav pristup rešavanju konflikta, koji postoji između žrtve i učinioca, vodi osnaživanju žrtve koja je oštećena krivičnim delom i preuzimanju odgovornosti učinioca za izvršeno krivično delo, kao i njegovu integraciju u zajednicu, u kojoj je zbog svog društveno neprihvatljivog ponašanja bio stigmatizovan (Libman & Hrnčić, 2007: 24)

SPORAZUM O PRIZNANJU KRIVIČNOG DELA

Sporazum o priznanju krivičnog dela javni tužilac i okrivljeni mogu da zaključe do završetka glavnog pretresa. Inicijativa za zaključenje sporazuma može da potekne od strane javnog tužioca ili od strane okrivljenog i njegovog branioca. Prilikom zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela okrivljeni mora imati branioca kog može angažovati sam ili će mu isti biti postavljen po službenoj dužnosti.

Sporazum o priznanju krivičnog dela podrazumeva priznanje okrivljenog da je učinio krivično delo koje je predmet optužbe i u tom smislu predstavlja prihvatanje odgovornosti osumnjičenog zbog izvršenja krivičnog dela koje mu se stavlja na teret. Sporazum mora da sadrži dogovor o vrsti, meri ili rasponu kazne ili druge krivične sankcije, sporazum o troškovima krivičnog postupka, o oduzimanju imovinske koristi pribavljene krivičnim delom i imovinsko pravnom zahtevu,

ukoliko je podnet od strane oštećenog, kao i izjavu stranaka o odricanju prava na žalbu protiv odluke kojom sud u potpunosti prihvata sporazum (osim prava na podnošenje žalbe u slučajevima koji su taksativno predviđeni zakonom).

Okrivljeni, njegov branilac i javni tužilac mogu se sporazumeti i o odustanku javnog tužioca od krivičnog gonjenja za krivična dela koja nisu obuhvaćena sporazumom o priznanju krivičnog dela, kao i o eventualnom prihvatanju neke od obaveza nabrojanih članom 283. st. 1. Zakonika o krivičnom postupku, kada je priroda obaveze takva da se sa njenim izvršenjem može započeti pre podnošenja sporazuma sudu, a mogu se sporazumeti i u pogledu imovine proistekle iz krivičnog dela koja će biti oduzeta od okrivljenog.

O sporazumu o priznanju krivičnog dela odlučuje sudija za prethodni postupak ili predsednik veća (u zavisnosti od toga u kojoj se fazi nalazi krivični postupak). Sud u svakom konkretnom slučaju odlučuje o sporazumu o priznanju krivičnog dela i u tom smislu može:

1. odbaciti sporazum ukoliko isti ne sadrži sve obavezne elemente propisane Zakonikom o krivičnom postupku ili ukoliko nije došao okrivljeni koji je uredno pozvan, a nije opravdao izostanak,

2. odbiti sporazum ukoliko delo koje je predmet optužbe nije krivično delo, ukoliko je krivično gonjenje zastarelo ili ukoliko nema dovoljno dokaza da je okrivljeni učinio krivično delo koje mu se stavlja na teret ili ukoliko nije ispunjen neki od uslova za prihvatanje sporazuma,

3. prihvatiti sporazum i oglasiti okrivljenog krivim ukoliko utvrdi da je okrivljeni svesno i dobrovoljno priznao krivično delo i da je svestan svih posledica zaključenog sporazuma kao i ukoliko postoje i drugi dokazi koji nisu u suprotnosti da priznanjem okrivljenog da je učinio krivično delo, te ukoliko je predložena krivična sankcija u skladu sa zakonom.

Ukoliko sud rešenjem odbije sporazum o priznanju krivičnog dela, po pravnosnažnosti navedenog rešenja, sporazum o priznanju krivičnog dela i svi spisi u vezi sa njim, uništavaju se u prisustvu sudije koji je doneo rešenje i o tome se sastavlja zapisnik, a postupak se vraća u fazu koja je prethodila zaključenju sporazuma, i u daljem toku postupka ne može učestvovati sudija koji je doneo rešenje kojim se odbija sporazum o priznanju krivičnog dela, a što je sve predviđeno u cilju očuvanja pretpostavke nevinosti okrivljenog tokom postupka.

Bitni elementi sporazuma o priznanju krivičnog dela propisani su zakonom. Upravo deo sporazuma koji se odnosi na visinu kazne i druge dogovorene sankcije i mere predstavlja najvažniji deo sporazuma, a često se iz navedenog razloga i zaključuje. Svakako, najznačajniji ustupak koji javni tužilac može učiniti prema okrivljenom kod sporazuma o priznanju krivičnog dela jeste u delu u kojem se okrivljeni i tužilac sporazumevaju o visini krivične sankcije. Okrivljenom koji priznaje izvršenje krivičnog dela, skraćujući tako postupak i čineći i ekonomsku uštedu, javni tužilac može, za uzvrat ponuditi saglasnost o blažem sankcionisanju od onog do kojeg bi došlo u redovno vođenom postupku (Ilić, 2013: 903). S tim u vezi je neophodno prilikom odmeravanja kazne uzeti u obzir sve odredbe iz člana

54. Krivičnog zakonika koji utiču na opredeljivanje visine krivične sankcije, kao i odredbe iz člana 57. Krivičnog zakonika kojim su propisana pravila o granicama ublažavanja kazne.

U okviru kazni koje predviđa Krivični zakonik, okrivljeni i javni tužilac, kada je to zakonom dozvoljeno, uz ispunjenje svih uslova, mogu se sporazumeti da se okrivljenom izrekne kazna rada u javnom interesu, u određenom trajanju. Ova vrsta kazne nije specifična samo za naše zakonodavstvo, već je nastala kao posledica humanizacije prava i kao alternativa kazni zatvora, naročito kada se radi o kratkim kaznama lišenja slobode kojim se postiže suprotan cilj. Kako je tendencija savremenog krivičnog prava uvođenje elemenata restorativnog karaktera u krivično pravni sistem i humanizacija kaznenog prava uopšte, alternative se više ne traže samo za kaznu lišenja slobode nego i za kaznu uopšte, a jedna od najuspešnijih alternativa kazni lišenja slobode jeste upravo rad u javnom interesu (Nikolić, 2009: 116).

Druga vrsta kazne koja sadrži restorativne elemente jeste kazna zatvora koja se izvršava u prostorijama u kojima okrivljeni stanuje. Javni tužilac i okrivljeni mogu se sporazumeti o ovoj vrsti kazne pod uslovom da su ispunjeni svi uslovi koje predviđa Krivični zakonik. Prednost izricanja ove vrste kazne ogleda se upravo u izostanku posledica koje za sobom nosi kazna zatvora, te omogućava osumnjičenom da ostane u toku sa svojim dotadašnjim životnim navikama, da ispunjava obaveze na radnom mestu i da ostane u okruženju članova porodice.

Sa druge strane rad u javnom interesu podrazumeva interakciju izvršioca krivičnog dela i zajednice. Pretpostvka za primenu ove vrste kazne jeste da se okrivljeni saglasi sa njenom primenom i u tom smislu da prihvati odgovornost za izvršenje krivičnog dela, te se elementi koncepta restorativne pravde nalaze upravo u ovoj interakciji između izvršioca krivičnog dela i zajednice, koji radom u njenom interesu ima priliku da opravda svoje društveno neodgovorno ponašanje i da uzvrati društvenoj zajednici zbog radnje kojom je povredio ili ugrozio vrednosti koje su zaštićene krivičnim zakonodavstvom (član 4. Krivičnog zakonika). U tom smislu postoji sprega između restorativnog i retributivnog elementa kod ove vrste krivične sankcije, odnosno kazne.

Sporazumom o priznanju krivičnog dela okrivljeni može da se obaveže i da ispuni neku od obaveza koje su taksativno predviđene odredbom člana 283. Zakonika o krivičnom postupku (član 314. stav 2. tačka 2. Zakonika o krivičnom postupku), pa tako može da prihvati da otkloni posledicu krivičnog dela ili da nadoknadi pričinjenu štetu, da uplati određenu količinu novca u humanitarne svrhe, da obavi određeno društvenokoristan ili humanitarni rad, da ispuni dospele obaveze izdržavanja, da se podvrgne odvikavanju od alkohola ili opojnih droga, ili da se podvrgne psihosocijalnom tretmanu radi otklanjanja uzroka nasilničkog ponašanja, te da izvrši obavezu ustanovljenu pravnosnažnom odlukom suda, odnosno da poštuje ograničenja utvrđena pravnosnažnom sudskom odlukom.

Ova odredba zakona je tako formulisana da se ove obaveze mogu ustanoviti i uvrstiti u sporazum o priznanju krivičnog dela, ali njihova primena nije obavezna.

Imajući u vidu restorativni element koji prožima normu propisanu članom 283. Zakonika o krivičnom postupku, njena primena u praksi je izuzetno opravdana, a naročito u delu koji se odnosi na naknadu štete i otklanjanje štetne posledice. Kod primene ove mogućnosti prilikom zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela, zakon postavlja dodatni uslov, a to je da ispunjenje obaveze mora početi do podnošenja sporazuma sudu, što zavisi od prirode obaveze koja se ima naložiti okrivljenom. Neke od ovih obaveza moguće je izvršiti jednom prestacijom, dok je za ispunjenje drugih potreban određeni vremenski rok, ali u takvim slučajevima potrebno je da okrivljeni počne da ispunjava naloženu obavezu pre podnošenja sporazuma sudu kako bi na taj način pokazao spremnost da ovu obavezu u potpunosti ispuni (Dugošević, 2015: 50).

Sporazumom stranke manifestuju svoju volju da se određena krivičnopravna stvar reši pravnosnažno na određeni način i u pogledu onih okolnosti u odnosu na koje postoji saglasnost. Iz navedenog razloga, sporazumom se može odrediti da okrivljeni u celini ili delimično nadoknadi oštećenom licu vrednost opredeljenju imovinskopravnim zahtevom, uz ispunjenje uslova predviđenih članom 258. stav 4. Zakonika o krivičnom postupku. Ova mogućnosti istovremeno predstavlja izuzetno važan razlog za pristajanje tužioca da pristupi pregovaranju o zaključenju Sporazuma o priznanju krivičnog dela. Imajući u vidu da izvršenjem krivičnog dela mogu nastati posledice koje imaju imovinski karakter nad dobrima koja pripadaju određenom fizičkom ili pravnom licu, nesporno je da se u biću krivičnog dela može sadržati i građanski delikt, iz kog razloga je oštećenom licu data mogućnost da postavi imovinskopravni zahtev u krivičnom postupku (Nikolić, 2009: 134).

Imovinskopravni zahtev, u smislu odredbe člana 252. stav 1. Zakonika o krivičnom postupku, podrazumeva naknadu štete, povraćaj stvari ili poništaj određenog pravnog posla. Imovinskopravni zahtev koji se postavlja u toku krivičnog postupka mora poticati iz krivičnog dela i mora biti takav da mu se priznaje zaštita u parničnom postupku (videti član 157. Zakona o obligacionim odnosima).

Pravo na naknadu štete predstavlja najvažnije originerno pravo žrtava krivičnih dela (Nikolić, 2009: 135). Imajući u vidu njen neosporno restorativni element, sporazumevanje o imovinsko pravnom zahtevu između okrivljenog i javnog tužioca predstavlja važan preduslov za pristupanje pregovorima o zaključenju sporazuma o priznanju krivičnog dela.

Sva tri oblika imovinskopravnog zahteva mogu se istaći individualno ili kumulativno i obaveza je tužioca da pribavi izjavu oštećenog lica, odnosno da pre zaključenja sporazuma o priznanju krivičnog dela pozove oštećenog da podnese imovinskopravni zahtev (član 313. stav 6. Zakonika o krivičnom postupku).

Kao što je to slučaj u građanskom pravu, i u krivičnom pravu mogu se razlikovati materijalna i nematerijalna šteta. Naknadu materijalne štete Zakon o obligacionim odnosima priznaje za slučaj smrti prouzrokovane krivičnim delom, za slučaj telesnih povreda i narušenja zdravlja i za slučaj povrede časti i širenja

neistinitih navoda, dok za naknadu nematerijalne štete Zakon o obligacionim odnosima priznaje mogućnost odštete za pretrpljene fizičke bolove, za pretrpljene duševne bolove i za pretrpljeni strah. Ovdje je važno napomenuti i to da stranke svoje imovinskopravne odnose uopšte, a samim tim i imovinskopravne odnose koji proističu iz krivičnog dela mogu regulisati sporazumno i u vansudskom postupku.

ZAKLJUČAK

Može se zaključiti da se krivičnopravni sistem Srbije razvija u pravcu postepenog uvođenja elemenata restorativne pravde. Analizom krivičnopravnih normi domaćeg zakonodavstva može se zaključiti da su elementi restorativne i retributivne prirode u konstantnoj sprezi, i u zavisnosti od sposobnosti i znanja lica koja primenjuju zakone, njihova praktična primena može biti veća ili manja. Imajući u vidu da se celokupni svetski poredak krivičnopravne zaštite kreće u pravcu humanizacije prava i u pravcu dominacije restorativnih elemenata pravde, odgovornost leži na svakom pojedincu u smislu primene onih normi koje sadrže restorativne elemente.

Posmatrano iz perspektive lica oštećenih krivičnim delom, postojećim zakonskim normama postavljen je osnov za njihovo aktivno uključivanje u postupak i razrešenje konflikta koji nastane kao posledica izvršenog krivičnog dela, a istovremeno i za njihov uticaj na tok postupka. Restorativni elementi jesu upravo uvedeni u krivičnopravni sistem u cilju aktivnijeg uključivanja žrtava krivičnog dela i društvene zajednice u proces krivičnog gonjenja. S obzirom na navedeno, neophodno je u toku postupka uspostaviti balans između prava žrtve i prava učinioca, u njihovom položaju, u pravu i obavezama i na taj način izbeći da centralna figura postupka bude izvršilac krivičnog dela uz zanemarivanje potreba i prava oštećenog.

Restorativna pravda još uvek nema moć da zameni krivični postupak ali se njene ambicije „ne završavaju“ na prostom preusmeravanju slučajeva koje krivično pravosuđe označi minornim ili manje društveno opasnim. Primetna je tendencija da se restorativnim postupcima obuhvate i teža krivična dela (Vasiljević Prodanović, 2010: 65).

Interes koji se primenom normi sa restorativnim elementima teži ostvariti jeste popravlanje štete, ali sa fokusom na obnavljanje odnosa između žrtve i učinioca, kao i u boljem pozicioniranju žrtve koja je oštećena krivičnim delom na taj način što će joj se aktivnim učestvovanjem i uticanjem na proces rešavanja postupka vratiti osećaj kontrole i bar delimično otkloniti posledice koje su nastale izvršenjem krivičnog dela. Ukazivanje pažnje položaju žrtve u restorativnoj pravdi, nije samo u interesu žrtava, već i same restorativne pravde (Pemberton, Wintel & Groenhuijsen, 2006: 19-20).

LITERATURA

1. Ćopić, Sanja 2007. Pojam i osnovni principi restorativne pravde. *TEMIDA: Restorativna pravda i prava žrtava*, god. VII, 25-35.
2. Delibašić, Veljko. 2015. *Sporazum javnog tužioca i okrivljenog*, Novi Sad: Pravni fakultet za privredu i pravosuđe Univerziteta Privredna akademija.
3. Ilić G., Majić M., Beljanski S., Trešnjev A. 2012. *Komentar Zakonika o krivičnom postupku*, Službeni glasnik
4. Knežević, G., Pavić V. 2009. *Arbitraža i adr*. Beograd: Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu.
5. Kostić, M 2007. Uspostavljanje standarda za restorativnu pravdu. *TEMIDA: Restorativna pravda i prava žrtava*, god. VII, 5-14.
6. Lečić, Zlatana. 2011. *Medijacija u građanskom i krivičnom pravu – sličnosti i razlike*. Beograd: master rad.
7. Libman M., Hrnčić J., 2007. *Priručnik za specijalističku obuku u veštinama medijacije između oštećenog i maloletnog učinioca*, Beograd: Centar za posredovanje-medijaciju.
8. Milutinović, Ljubica 2005. *Medijacija kao alternativni način rešavanja sporova mirnim putem*, u Bilten sudske prakse Vrhovnog suda Srbije, 2/2005, Beograd: Intermex.
9. Mrvić Petrović, N., Đorđević, Đ. 1998. *Moć i nemoć kazne*. Beograd: Vojnoizdavački zavod i institut za kriminološka i sociološka istraživanja.
10. Nikolić, Danilo. 2009. *Stranački sporazum o krivici*. Beograd: Službeni glasnik
11. Vasiljević Prodanović, Danica, 2010. Restorativna pravda u krivično pravnom sistemu. *TEMIDA: Restorativna pravda između teorije i prakse*, god. XIII, br.3: 57-68.
12. Zakonik o krivičnom postupku (*"Sl. glasnik RS", br. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013 i 55/2014*).

CONCEPT OF PROSECUTORIAL INVESTIGATION AND RESTORATIVE JUSTICE

Mr Zlatana Lecic

Astract:

The concept of restorative justice was created as a response to traditional retributive criminal justice system that puts emphasis on the criminal offense and the offender. This concept was developed during the 70s and 80s of XX century with actualization Criticism retributive criminal justice system that is not shown to be effective in reducing crime and providing protection to victims of criminal offenses. In such circumstances, the idea of re-socialization and restoration was created as a response to the failure of the system as a form of retributive responses to crime.

Keywords: restorative justice, crime, criminal offense.